

המאבק על קורות הר הבית

תעלומה שלא תיאמן: קורות העץ שפורקו מגג מסגד אל-אקצא תוארכו ומתברר כי הן בנות אלפי שנים, חלקן מימי בית המקדש הראשון ■ אנשי מקצוע בודקים אם מדובר בשרידים ממשלוח העצים ששלח חירם מלך צור לשלמה המלך ■ התשובה עדיין לא ברורה אבל מסתורין מופלא אופך את הקורות העתיקות

מצאו להן משכן חדש. כעבור חודשים אחרים פירסמה ליפשיץ (עם עמיתיה ש' לבירון ו' ויזל) את מאמרה: כרונולוגיה של קורות עצי ארוז הלבנון מגג מסגד אל-אקצא – פרסום מדעי מסודר, שלא עודר תשומת לב מרובה.

בשנת 1927 חשפה רעידת האדמה הקשה שהתחוללה בארץ ישראל את קורות העץ כבש בו את ראשו גג מסגד אל-אקצא. הגג עצמו קרס. המוסלמים פינו את הקורות הללו לכמה אתרים בהר, כגון אורוות שלמה ו"אל-אקצא הקדום". הם לא ייחסו להן חשיבות מרובה וב-1962 נוספו אליהן קורות עץ נוספות, שהוסרו מגג המסגד, בעת שמלך ירדן, חוסיין, החליפו לגג מתכת. עשרות בשנים היו קורות העץ הללו מונחות במי חסני הווקף כאבן שאין לה הופכין, עד שזה החליט, אחרי מלחמת ששת הימים, להיפטר מהן והציע אותן לכל המרכבה במחיר. הווכה המאושר היה סוחר גרר טאט ארמני, מוסא בויאן שמו, שהתגורר ליד שדה התעופה עטרות, בצפון ירושלים, והעביר אותן למי חסנים בצמוד לביתו. הוא החל למכור אותן לנגרים. חלקן נטחנה והפכו להיות חומר מילוי (סיבית). בערך באותה תקופה עסקה גילי ליפשיץ, חוקרת צעירה מאוניברסיטת תל אביב, בחיפוש מאגרי עצים לצורך עבודתה המדעית. ליפשיץ, כיום פרופ', מנהל לת המעבדות הבוטניות של המכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת תל אביב, היא הדנדרכונולוגית. מדע הדנדרכונולוגיה (דנדרון כיוונית פירושו עץ), מאפשר לקבוע את גילם המדויק של העצים ואת מוצאם באמצעות שיטות שונות.

באותה תקופה דגמה ליפשיץ לא מעט עצים מהארץ ומהעולם, וכאשר שמעה על מקורם של העצים שבהם מחויק בויאן, היא מיהרה אליו. בהחלטה 144 קורות עץ. ליפשיץ וזכרת היטב הן את הסדר הן את העצים, אבל בעיקר את התוצאות של הבדיקות שערכו לקורות שנקנו ממנו, הן בשיטת הדנדרכונולוגיה והן בעזרת פחמן 14.

העצים מסוג ארוז הלבנון, ברוש מצוי ואלון טורקי, התבררו כעצים עתיקים. קורות רבות, בעיקר ארוז

לבנוני, תוארכו לימי התקופה שבה הוקמו המסגרים (600-700) ומעט קודם לכן. קורות אחרות תוארכו לתקופה הנושקת לחורבן בית שני ושתי קורות בלבד, האחת של ברוש והאחרת של אלון טורקי, התגלו כבנות 2,800-2,900 שנה. רבות מהקורות, כך התייחסו, הגיעו לגג אל-אקצא, לאחר שישימו קודם לכן למטרה אחרת.

השתמרות כה ארוכה של עצים, בייחוד אם הם מאוחסנים במקום יבש למדי, אינה בלתי מתקבלת על הדעת. גילם של העצים הוקנים בעולם מגיע ל-5,000 ול-10,000 שנה. אחר כך יכול העץ (הכי רות והמעובד) לחיות עוד שנים ארוכות כרהיט, או במסגרת שימוש אחר.

הקורות מהר הבית היו אפוא מבחינה מסוימת תינוקות, למעט עניין "קטן" אחד: גילם של שתי הקורות העתיקות ביותר התקרב ל-3,000 שנה וחפץ את תקופת בית המקדש הראשון.

מקורן היה בהר הבית, מקום המקדש! התיאור מדברי הימים על משלוח העצים של חירם מלך צור לשלמה המלך, בעת שבנה את בית המקדש הראשון, מספר: "הנה אני בונה בית ל'שם ה' אלוהי... שלחתי עצי אֲרָזִים בְּרוֹשִׁים וְאֶלְגֹּמִים, מִהַלְבָּנוֹן" (דברי הימים ב', ג'-ז).

למרות זאת ליפשיץ היתה מסויגת. היא אמנם סיפרה על הממצאים לתלמידיה אבל ציינה שמדעית, אין שום הוכחה ששתי הקורות העתיקות היו חלק מבית המקדש הראשון. אלא שהסיפור עשה לו כנפיים. הימים היו ימי הראשונים של בית ספר שדה עפרה, ובין מאויני השיעור של ליפשיץ היו כמה ממייסדי בית הספר ובהם יהודה עציון וזאב (ז'אבו) ארליך. עציון, לימים איש "המחתרת היהודית", שכיום תיעל את פעילותו בענייני ההר לאפיקים עיוניים ולימודיים, שאל את ליפשיץ מאי העצים. היא שלחה אותו לביאן.

"כשהגעתי לשם", זוכר עציון, "ראיתי את מצי בורי העצים. אנשים נכנסו ויצאו, וקנו את הקורות הללו. גיסי, עירא, הכיר את בויאן, מכיוון שהיה קונה אצלו ריהוט ישן. בויאן לא ייחס לקורות חשיבות מרובה, אבל גם כך היה צריך לגייס כסף כדי לרכוש את הכמות. זה לא היה קל". החבורה מבית ספר שדה עפרה רתמה לעניין את פנחס ולרשטיין, אוראש המועצה, שחתם על הרשאה תקציבית. בויאן הרוויח מהעיסקה הזאת עשרות אלפי שקלים ישנים. הקורות העתיקות – ניצלו.

כך אפוא עשתה משאית עמוסה בקורות עץ, שמ קורו בהר הבית, את דרכה מעטרות לעפרה. הקורות

נדב שרגאי

שנת תש"ז כתב נתן אלתרמן את "על אם הרור", שיר ערש המושר לילד על שסבו של הילד כבש בו את ראשו בתפילה לירושלים ואביו נעקד עליו למוות, אך עתה הוא משמש תורן לסיפנה העושה דרכה לירושלים. גם הסיפור הפחות ידוע על קורות העץ העתיקות מהר הבית, שאחדות מהן תוארכו לימי בית המקדש הראשון, קורץ מחומרים שאולי יפכו יום אחד לשיר – שיר עתיק פי כמה, שתחילתו ברעש גדול.

ב-1927 חשפה רעידת האדמה הקשה שהתחוללה בארץ ישראל את קורות העץ כבש בו את ראשו גג מסגד אל-אקצא. הגג עצמו קרס. המוסלמים פינו את הקורות הללו לכמה אתרים בהר, כגון אורוות שלמה ו"אל-אקצא הקדום". הם לא ייחסו להן חשיבות מרובה וב-1962 נוספו אליהן קורות עץ נוספות, שהוסרו מגג המסגד, בעת שמלך ירדן, חוסיין, החליפו לגג מתכת.

עשרות בשנים היו קורות העץ הללו מונחות במי חסני הווקף כאבן שאין לה הופכין, עד שזה החליט, אחרי מלחמת ששת הימים, להיפטר מהן והציע אותן לכל המרכבה במחיר. הווכה המאושר היה סוחר גרר טאט ארמני, מוסא בויאן שמו, שהתגורר ליד שדה התעופה עטרות, בצפון ירושלים, והעביר אותן למי חסנים בצמוד לביתו. הוא החל למכור אותן לנגרים. חלקן נטחנה והפכו להיות חומר מילוי (סיבית).

בערך באותה תקופה עסקה גילי ליפשיץ, חוקרת צעירה מאוניברסיטת תל אביב, בחיפוש מאגרי עצים לצורך עבודתה המדעית. ליפשיץ, כיום פרופ', מנהל לת המעבדות הבוטניות של המכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת תל אביב, היא הדנדרכונולוגית. מדע הדנדרכונולוגיה (דנדרון כיוונית פירושו עץ), מאפשר לקבוע את גילם המדויק של העצים ואת מוצאם באמצעות שיטות שונות.

באותה תקופה דגמה ליפשיץ לא מעט עצים מהארץ ומהעולם, וכאשר שמעה על מקורם של העצים שבהם מחויק בויאן, היא מיהרה אליו. בהחלטה 144 קורות עץ. ליפשיץ וזכרת היטב הן את הסדר הן את העצים, אבל בעיקר את התוצאות של הבדיקות שערכו לקורות שנקנו ממנו, הן בשיטת הדנדרכונולוגיה והן בעזרת פחמן 14.

העצים מסוג ארוז הלבנון, ברוש מצוי ואלון טורקי, התבררו כעצים עתיקים. קורות רבות, בעיקר ארוז

צחי דבירה:
"השתמרות קורות העץ לאורך שנים רבות היא נדירה מאוד בארץ ישראל, ובמקרה הזה התקיימה רק בזכות החוקתן בתוך מבנה. לכן, הוצאתן היא נזק ארכיאולוגי קשה"

**אין הוכחה שהקורות
היו חלק מבית
המקדש הראשון.
זאב ארליך
צילום: ליאור מזרחי**

ולנו הרב, זה שם. ניצל.

"היום", מסכם ברקאי, "יש לנו ארבעה ריכוזים של קורות כאלה: בעפרה, ברוקפלר, במוזיאון הווקף על הר הבית ובשער הרחמים. אלה עצים בעלי חשיבות עצומה, ואני מקווה שהרשויות וגם הווקף יירת" מו להציל את מה שנותר, כי זה מעל לפוליטיקה". פרופ' ליפשיץ מודה כי היתה מעדיפה שכתבה זאת לא תראה אור. היא סבורה שהקורות אינם ענייניו של הציבור או של העיתון ושרשות העתיקות היא שצרי" כה להפעיל את סמכותה בשקט ובחוכמה, כדי לה ציל את הקורות העתיקות מפגיעה, מנוק ומהכחרה. ליפשיץ זוכרת סיוור של אנשי מדע בחללים הקי דומים של אל-אקצא הקרום: "הווקף הראה לנו את מצבורי העצים שנותרו אצלו, אבל לא הרשה לנו להתקרב או לצלם. זה הפך לפוליטיקה, ולכן מי שצריכה לנהל שם את העניינים ברגישות רבה היא רשות העתיקות, ולא התקשורת".

מנגד, אנשי הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית סבורים כי אור השמש והתקשורת יעשו רק טוב לקורות העץ העתיקות ולעתיקות נוספות שבי מצאות בהר הבית.

ר"ד יובל ברוך, מנהל מחוז ירושלים של רשות העתיקות, אומר בעניין זה: "המכלול של הקורות שנותרו בהר נאספו על פי בקשתי מהחורשה המור" חית והועברו לאחסון ברחבה של שער הרחמים, שם כוסו בכרים. מוכן שהשייה שלהם שם תחת כיפת השמיים אינה מיטיבה עימם. גורל הקורות הללו נמצא על סדר היום של רשות העתיקות והמשטרה ואנו עוסקים בכך".

ברוך מגלה כי בקרוב יפרסמו הוא ועמיתו ר"ד גרעון אבני, אף הוא איש רשות העתיקות, תוצאות של דגימות שנלקחו מקורות העץ הנמצאות בהר הבית, המגלות כי מדובר בקורות עצים שכולן עתי" קות, אך לרבריו, "לא עתיקות מאוד". ■

ראובן מספר שכאשר ניסה להתקרב אל המדורה שבה נעשה שימוש בעצים, כדי להתיך את יריעות העופרת למטילים, הוא הורחק וגורש מהמקום.

בינתיים ארכיאולוגים וחוקרים ממתנינים בדרי" כות לדגימות נוספות שנלקחו מקורות העץ העתי" קות על ידי החוקרת אליזבת בוארטו ממכון ויצ" מן. את הברדיקה הזאת יזמן אולי כתב העת הידוע לענייני ארכיאולוגיה "Biblical Archaeology Review", שאותו עורך הרשל שנסק. התוצאות יועברו יחדיו על ידי בוארטו, ר"ד פריץ ראובן ור"ד גבי ברקאי, מהדמויות המובילות בוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית.

ברקאי מספר כי הוועד פנה כמה פעמים לרשות העתיקות ונמסר לו שהנושא בטיפול: "בינתיים קר" רות נמצאות בבור של שערי רחמים והן חשופות לכל פגעי הטבע. זו שערורייה. סביר להניח שבכל מקום אחר בעולם, קורות מפוארות כאלה היו מוצגות במוזיאון. הן עוד אחד מהקורבנות של הפוליטיקה. "הקורות הללו היו מאוחסנות בחללים התת-קרי" קעיים של שערי חולדה, מתחת למסגד אל-אקצא, עד 1998, עד שהמוסלמים הפכו את המקום למי סגד והניחו אותן באזור שממזרח אל-אקצא. אחר כך, בעקבות מחאות שונות, הביאו אותן לאזור של שערי רחמים. בדרך, כמה מקורות העץ שהיו שם, נעלמו. איני יודע לאן".

ברקאי מציין שבמוזיאון רוקפלר מוצגות דוג" מאות מרהיבות של פרוסות מקורות העץ הללו, שהווקף העברי למחלקת העתיקות הבריטית בשנות ה-30 של המאה הקודמת. יש שם חזיתות של קורות מהתקופות הביזנטית, הרומית והערבית הקדומה. נאות מאוד, מגולפות, עם כתובות ועיטורים. למי

לבקשותיה, היא ניצלה את קשריה בחצר המלוכה הירדנית ונפגשה בעניין עם שר ההקדשים הירדני. "הפגישה התקיימה ב-2010", סיפרה השבוע לורן מביתה שבבוסטון. הירדנים לקחו את ההערה שלי מאוד ברצינות ומיהרו להנחות את הווקף בירושלים לאחסן מחדש את הקורות העתיקות בחללים סגורים ומתאימים, אלא שהווקף, שכנראה נפגע מההתערבות שלי, לא עשה זאת ומה שמצער אותי באופן אישי הוא שעכשיו מערימים קשיים על עבודתי במקום ואיני זוכה עוד לאותו שיתוף פעולה שבו וכתתי בעבר". גם הארכיאולוג צחי רבירה מכיר את הפרשה. הוא שותף לר"ד גבי ברקאי בפרויקט סינון עפר הר הבית. רבירה אומר שהקורות שהווקף השאיר בהר הועברו בחלקן למחסנים שליד מוזיאון האיסי לאם, שעל הר הבית, אך בשנים האחרונות הוצאו אל פני השטח כשהם חשופים לפגעי מוג האוויר. "השתמרות קורות עץ לאורך שנים כה רבות היא נדירה מאוד בארץ ישראל, ובמקרה הזה התקיימה רק בזכות החוקתן בתוך מבנה. לכן הוצאתן החוצה היא נזק ארכיאולוגי קשה", אומר רבירה.

הארכיאולוג ר"ד פריץ ראובן שותף אף הוא למי אהא. ראובן פירסם שני מאמרים מרעיים על העי" טורים שנמצאו על שתיים מהקורות. אחת מהת" קופה הרומית ואחת מהתקופה העבאסית (המאה העשירית): "ערימות הקורות העתיקות הללו, שהיו פזורות בהר, נעלמו והלכו. מה שנותר היום, למיטב ידיעתי, הוא מערום של עצים ליד שער הרחמים". ראובן ומקורות נוספים מספקים תמונות על שריי" פת עצים בהר, במסגרת התכת לוחות העופרת היש" נים של גג מסגד אל-אקצא למטילי עופרת.

האם העצים ששימשו את המתים הם אם עצי הקורות העתיקות? ברשות העתיקות משיבים בשלילי. לה. לרברי גורמים ברשות, העניין נבדק ומדובר בגו"ם עצים בלבד. גם המוסלמים מכחישים את העניין. פריץ

**ד"ר גבי ברקאי
מהוועד למניעת
הרס עתיקות
בהר הבית: "זו
שערורייה. בכל
מקום אחר בעולם
קורות מפוארות
כאלו היו מוצגות
במוזיאון. הן עוד
אחד מקורבנות
הפוליטיקה"**